

Сучасні проблеми економіки та підприємництво. Випуск 13, 2014

Антошко Т.Р.

к.э.н., ст. преподаватель ФММ НТУУ «КПИ»

ФОРМИРОВАНИЕ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ ОСНОВ КОРПОРАТИВНОЙ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В УКРАИНЕ

Рассмотрены основы правового регулирования формирования корпоративной социальной ответственности. Определены основы реализации принципов корпоративной социальной ответственности в Хозяйственном и Налоговом кодексах. Исследованы организационно-правовые основы функционирования корпоративной социальной ответственности в государствах ЕС.

Ключевые слова: корпоративная социальная ответственность, правовые основы, институциональные инструменты.

Antoshko T.

FORMATION OF THE INSTITUTIONAL FRAMEWORK OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN UKRAINE

The basics of the legal regulation of corporate social responsibility are in the article. There are determined through the implementation of corporate social responsibility in commercial and tax codes. It is defined organizational and legal bases of functioning of corporate social responsibility in EU countries/

Keywords: corporate social responsibility, legal framework, institutional instruments.

Бурлака В.Г.

к.е.н., ст.н.с. ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

МОДЕЛІ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано моделі реструктуризації електроенергетики в різних країнах світу. В результаті проведеного аналізу зроблено висновки щодо особливостей переходу електроенергетики в різних країнах світу на нові моделі реструктуризації.

Ключові слова: електроенергетика, реструктуризація, модель, електрозабезпечення, вертикально-інтегрована структура, ринок електроенергії, виробництво, транспорт, розподіл.

Вступ. Сучасна економіка України знаходиться в стані фундаментальних перетворень, пов'язаних зі змінами стосунків власності,

технологій, розвитком процесів глобалізації та участю в них як суб'єкт світової економіки, з переходом на ринкові принципи в організації та управлінні ресурсами. Вказані зміни проходять в процесі реформування за допомогою комплексу робочих інструментів, серед яких провідну роль відіграє реструктуризація.

Питанням трансформації світового ринку електроенергетики та його регіональним аспектам присвячено низку досліджень вітчизняних та іноземних учених, серед яких найвідомішими вітчизняними фахівцями в цій галузі вважаються А. Шидловський, М. Ковалко, В. Кухар [1], а іноземними – А. К. Манділ, В. Хлебніков [2 – 3].

Постановка завдання. Метою дослідження є дослідження досвіду моделей реструктуризації електроенергетики у провідних країнах світу.

Результати дослідження. Експерти МЕА відзначають, що в українському електроенергетичному секторі протягом останнього двадцятиріччя відбулися істотні зміни в попиті, ринковій структурі та у власності. Країна і надалі планує проведення різноманітних реформ для надання ринку нових сил. Так однією з форм проведення реформ є реструктуризація електроенергетики. Від цього напряму реформ залежать перспективи розвитку електроенергетики в Україні.

В світовій практиці реструктуризації вертикально інтегрованих компаній загального користування виділяють три основні моделі впровадження конкурентних переваг, в кожній з яких створюються умови для появи незалежних виробників електроенергії – хоча їх положення і можливості у конкуренції істотно різняться.

Перша модель (перший варіант) реструктуризації електроенергетики передбачає мінімальні зміни в традиційній індустріальній моделі, оскільки при цьому зберігається монопольне положення компаній загального користування (PU), що здійснюють електрозабезпечення, з вертикально-інтегрованою структурою і відповідальністю за енергопостачання споживачів на своїй франчайзинговій території.

Проте вже і в даному випадку істотно обмежуються по мірі зростання попиту права PU відносно розвитку їх власних генеруючих джерел. Якщо виникає необхідність введення нових генеруючих потужностей, то PU зобов'язані проводити інвестиційні аукціони під контролем органів державного регулювання за заздалегідь встановленими правилами. До аукціонів допускаються будь-які інвестиційні заявки (включаючи і програми енергозбереження, що заміщають планований приріст попиту). Переможцеві аукціону гарантується укладення довгострокового контракту на купівлю електричної енергії з регіональною монополією. Ця обставина зрештою забезпечує стабільний ринок збуту електроенергії і істотне зниження інвестиційних ризиків. Ця модель була, наприклад, характерна для електроенергетики США після прийняття в 1978 р. Акту про політику регулювання компаній загального користування (PURPA), який посилив конкуренцію за рахунок виходу на оптовий ринок сторонніх виробників [4].

Націленість на збереження переваг, властивих вертикально-інтегрованим структурам в енергетиці, при деякому підвищенні ефективності інвестиційного процесу за рахунок розширення складу інвестиційних проектів і змагальності при їх відборі є безперечною перевагою цієї моделі. До того ж умови і правила проведення інвестиційних аукціонів залишаються в компетенції органів державного регулювання, внаслідок чого потужні важелі дії на інвестиційну політику електрогенеруючих компаній зберігаються в руках владних структур.

Разом з тим, незважаючи на те, що в такій ситуації певною мірою стимулюються конкурентний відбір інвестиційних проектів і створення незалежних виробників електроенергії, у сфері генерації і постачання електроенергії не виникає конкуренції. У незалежних виробників фактично відсутні мотиви боротьби за право бути включеними в графік навантаження або за договори із споживачами електроенергії. Велика частка інвестиційного ризику в ході впровадження незалежних виробників на енергетичний ринок перекладається на PU і її споживачів.

Друга модель (другий варіант) реструктуризації національного електроенергетичного господарства є логічним розвитком першої за рахунок зобов'язань монопольною PU забезпечувати послуги по передачі електроенергії і потужності через свої мережі для будь-яких зовнішніх постачальників (включаючи сусідні PU і незалежних виробників), що уклали договір на електропостачання оптових покупців в зоні обслуговування цієї регіональної монополії. При цьому від PU окрім послуг з передачі, що забезпечуються в межах існуючих технічних можливостей на не дискримінаційній основі і на обумовлених умовах, може знадобитися розширення пропускних спроможностей своїх мереж.

У такій ситуації формуються передумови для наявності реальної конкуренції у сфері виробництва електроенергії і відбувається часткове «розмивання» франчайзингових територій, оскільки будь-який оптовий продавець (наприклад, незалежний виробник електроенергії або сусідня PU) і покупець електроенергії (наприклад, місто, що створило свою муніципальну електророзподільну компанію) отримують право доступу до мереж PU. Окрім оптових покупців можливий доступ до мережі і великих кінцевих споживачів електроенергії, яким також надається право виходу із зони обслуговування місцевої PU, що здійснює електропостачання. Подібного роду модель організації електроенергетичного ринку використовується нині у багатьох штатах США. Тут в 1992 р. прийнятий ЕРАСТ (Energy Policy Act – Акт в сфері енергетичної політики), який розширив ринок за рахунок вільних оптових виробників. Постанова № 888 від 1996 р. була спрямована на створення відкритого і рівного доступу на ринок електроенергії [4].

Відмічаючи безперечні вади цієї моделі, які забезпечують наявність конкурентної боротьби за покупців, що мають право доступу до мереж PU, що, поза сумнівом, служить хорошим стимулом для цієї компанії підвищувати ефективність своєї господарської діяльності, слід звертати

увагу і на її певну логічну незавершеність. В даному випадку втрачається багато переваг старої вертикально-інтегрованої структури електроенергетики, але не реалізуються повною мірою і переваги дезінтегрованої структури, у якій високі ризики генеруючих компаній компенсуються можливостями отримання високого нерегульованого прибутку. У рамках логіки даної моделі РУ як і раніше відповідають за електропостачання значної частки споживачів на своїй франчайзинговій території, хоча діяти їм проходиться в менш сприятливих умовах підвищених ризиків і без гарантій повернення зроблених інвестицій. Ця обставина фактично змушує РУ скорочувати інвестування в розвиток своїх генеруючих потужностей.

Крім того, транспортна мережа продовжує зберігати свою належність найбільшим компаніям. В результаті реформи виникають деякі складнощі, оскільки із зростанням числа сторонніх виробників, із зростанням попиту на транспортні послуги з'являється проблема: хто нести відповідальність за надійність електропостачання цими компаніями? Таким чином, володіння передавальною мережею приводить до протиріч економічних інтересів РУ з інтересами незалежних виробників електроенергії, дозвіл яких може породити затяжні конфлікти і зажадати втручання органів державного регулювання. Це підвищує інвестиційні ризики і ускладнює розвиток незалежних генеруючих джерел.

Нарешті, відсутність єдиного ринку електроенергії, функціонуючого за стабільними правилами (включаючи правила ціноутворення), ускладнює ухвалення доцільних інвестиційних рішень незалежними виробниками електроенергії. Зважаючи на недосконалість цієї моделі у частині положення про розмежування відповідальності сторін, істотно ускладнюється інвестиційне планування розвитку міжсистемної і передавальної мережі в електроенергетиці, наслідком якого може бути зниження надійності електропостачання.

Усе це разом узятє свідчить про незавершеність двох перших моделей, а точніше, про спроби монополізації електроенергетичної галузі і впровадження конкурентних механізмів в процес її функціонування і розвитку.

А причини передусім криються в структурі власності на ринках енергопостачання до моменту початку (стартового моменту) реструктуризаційних дій.

Таким чином, вихід на третю модель реструктуризації національного електроенергетичного господарства, у рамках якої здійснюється повна вертикальна дезінтеграція виробництва, передачі і розподілу електроенергії і організація конкуренції у сфері виробництва електроенергії і в енергопостачанні споживачів, є метою кінцевого етапу реформування електроенергетики країни, для якої історично властиво різноманіття форм власності і господарювання.

Судячи з наявної інформації, приблизно за такою схемою і напрямами вже здійснюється і, очевидно, здійснюватиметься надалі реструктуризація

галузі і в інших країнах (Німеччина, Японія та ін.) з більш менш ідентичною США структурою власності в галузі.

Що ж до країн з монопольною націоналізованою системою електроенергетики, то тут реструктуризація передусім всього була пов'язана з роздержавленням галузі і великими можливостями маневру для урядів минути проміжні етапи реформування, які, на наш погляд, об'єктивно обумовлені чинником наявності різноманіття форм власності і господарювання, як це має місце в електроенергетиці США. У США за формою власності електроенергетичні компанії поділяються на такі, що належать приватним інвесторам (investor – owned), федерального підпорядкування (federal owned), державні (publicly owned) – муніципальні; керовані місцевою владою райони енергетичного постачання; інших організацій штатів та кооперативів (cooperatives).

Абсолютно інша картина спостерігалася в електроенергетиці переважної більшості країн Західної Європи, Південної Америки, а також Канади, Австралії і Нової Зеландії, які в 90-і роки ХХ століття приступили до активної реструктуризації галузі. В цих країнах переважала монопольна націоналізована система електроенергетики. І це спочатку істотно спрощувало здійснення процесу реструктуризації, оскільки він не торкався і не вимагав узгодження з причини їх відсутності інтересів інших (і передусім приватних) власників в електроенергетиці. Саме в силу цих сприятливих обставин реструктуризація енергетичного господарства відмічених країн відразу ж безпосередньо, без будь-яких проміжних етапів була націлена на розділ галузі за функціональними ознаками. Більше того, демонополізація галузі як суттєвий момент її реструктуризації була передусім пов'язана з роздержавленням галузі, з реструктуризацією публічної власності (публічного сектора економіки) шляхом її дроблення за функціональною ознакою і приватизації.

Таким чином, функціональне розділення національного енергетичного господарства і його перехід на конкурентні схеми (моделі) організації здійснювалися у світовій практиці як за умови збереження державної і муніципальної власності на генеруючі потужності і передавальні мережі, так і їх повній або частковій приватизації.

Наприклад, для Скандинавських країн збереження державної і муніципальної власності на генеруючі потужності і мережі не призвело до падіння темпів ринкової реструктуризації галузі. Більше того, загальновізнано, що саме в цих країнах процеси реструктуризації у напрямі формування конкурентного середовища в енергозабезпеченні найбільш просунуті. Як відмічають експерти, ні в одній з країн світу, окрім Норвегії, не існує такої біржі, де усі учасники дійсно працюють на рівних умовах (фізично та фінансово) [5].

Абсолютно протилежна картина спостерігається у Великобританії. Так, в Англії та Уельсі приватизація й акціонування електроенергетики були проведені у березні 1990 р., внаслідок яких були створені дві приватні генеруючі енергокомпанії (ГЕК) – National Power потужністю 27

ГВт і PowerGen потужністю 19 ГВт, одна державна атомна ГЕК – Nuclear Electric потужністю 9 ГВт, яка включала 8 АЕС і залишалася державною до 1996 р., коли була приватизована під найменуванням British Energy. Національній мережевій компанії (National Grid Company – NGC) були передані основні електричні мережі напругою 275-400 кВ і лінії електропередачі (ЛЕП), що єднають з Шотландією і Францією, а також 2 ГАЕС потужністю 2 тис. МВт. Спочатку національна мережа електропередачі належала 12 регіональним збутовим компаніям, а у 1995 р. вона стала незалежною. У результаті реструктуризації було приватизовано 12 територіальних управлінь, система збуту розділена на 12 регіональних компаній, що здійснюють електропостачання, які згодом піддалися злиттю і поглинанням, що посилює вертикальну інтеграцію. У підсумку була здійснена трансформація електроенергетики в чотири окремі підгалузі: виробництво; транспортування; збут; роздрібні продажі. Ймовірно, той або інший шлях рішення переважно пов'язаний не лише з національною специфікою, але головним чином з інвестиційними можливостями кожної конкретної окремо взятої держави. І проте реструктуризація відбувалася не по логічно незавершених в силу цілком об'єктивних причин розглянутим вище двом моделям, а по конкурентно витриманій і логічно завершеній третій моделі [6].

Як відомо, у рамках цієї моделі реструктуризації, по-перше, виробництво електроенергії виокремлюється від її передачі і розподілення, генеруючі потужності виводяться із складу інтегрованих електрокомпаній і утворюють структурно самостійний конкурентний сектор по виробництву електроенергії (генеруючі компанії), а по-друге, послуги з електропостачання (по постачанню електроенергії споживачам) стають самостійним і конкурентним видом діяльності.

Продаж електроенергії генеруючими компаніями і постачання перекладаються на конкурентну основу з введенням єдиних для усіх правил роботи оптового ринку.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави для таких висновків та рекомендацій: практика країн, що реструктуризували своє національне енергетичне господарство, свідчить про те, що в цій ситуації підвищений інвестиційний ризик, пов'язаний з будівництвом нових генеруючих потужностей, як правило, повністю перекладається на інвесторів (а не розподіляється із споживачами електроенергії, як відбувається в інших випадках). Що ж до можливого отримання прибутку у разі комерційного успіху генеруючої компанії, то він повністю дістається інвесторам і не підлягає обмеженню з боку органів державного регулювання.

Список використаних джерел

1. Енергетична безпека України: чинники впливу, тенденції розвитку / [за заг. ред. М. П. Ковалка, А. К. Шидловського, В. П. Кухаря]. – К. : Укр. енцикл. знання, 1998. – 160 с.
2. Україна. Огляд енергетичної політики 2006 / Міжнародне енергетичне агентство ; за ред. К. Манділа. – Paris : IEA Publications, 2006. – 377 с.

3. Хлебников В. В. Рынок электроэнергии в России : учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по экон. специальностям / Хлебников В. В. – М. : ВЛАДОС, 2005. – 296 с.

4. Международный опыт реформирования электроэнергетики. США. – М. : РАО «ЕЭС России», 2005. – 18 с.

5. Международный опыт реформирования электроэнергетики. Страны Скандинавии. – М. : РАО «ЕЭС России», 2003. – 16 с.

6. Международный опыт реформирования электроэнергетики. Англия и Уэльс. – М. : РАО «ЕЭС России», 2003. – 16 с.

Бурлака В.Г.

к.э.н., ст.н.с. ГУ «Институт экономики и прогнозирования НАН Украины»

МОДЕЛИ РЕСТРУКТУРИЗАЦИИ ЭЛЕКТРОЭНЕРГЕТИКИ В РАЗНЫХ СТРАНАХ МИРА: ОПЫТ ДЛЯ УКРАИНЫ

В статье проанализированы модели реструктуризации электроэнергетики в разных странах мира. В результате проведенного анализа сделаны выводы об особенностях перехода электроэнергетики в разных странах мира на новые модели реструктуризации.

Ключевые слова: электроэнергетика, реструктуризация, модель, электрообеспечение, вертикально-интегрированная структура, рынок электроэнергии, производство, транспорт, распределение.

Burlaka V.G.

ph.d., senior research specialist SO «Institute for economics and forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences»

MODELS OF THE RESTRUCTURING OF POWER INDUSTRY IN DIFFERENT COUNTRIES: AN EXPERIENCE FOR UKRAINE

The article analyzes various restructuring models used in the power industry in different countries. As a result of the analysis, the author makes conclusions as to the peculiar features in the transition of the power industry in different countries taking place in accordance with the new restructuring models.

Keywords: power industry, restructuring, model, electricity supply, vertically integrated structure, electricity market, production, transport, distribution.

Ващук Д.В.
студент ХТФ, НТУУ «КПІ»
Підлісна О.А.
к.т.н., доцент НТУУ «КПІ»

ЕКОНОМІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄС ДЛЯ ХІМІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

Стаття присвячена пошуку конкурентоспроможних напрямів хімічного виробництва та оцінці перспектив розвитку хімічного виробництва в умовах підписання договору про асоціацію між Україною і ЄС.

Розглянуто структуру експорту та імпорту хімічної продукції України. Проведено аналіз впливу техніко-технологічних та фінансово-економічних факторів на перспективи вітчизняної продукції на європейському ринку.

Ключові слова: хімічне виробництво, фактори впливу, перспективи експортних потоків

Вступ. Україна та Європейський Союз співпрацюють із 1994 року, ця співпраця дала поштовх у економічно-торговельній діяльності, зовнішньополітичній, освітній та інших сферах. З 2009 року Україна активізувала дії з виконання вимог Європейського Союзу. З метою поступової (від 2 до 6 років) адаптації України до умов ЄС було запропоновано спочатку підписати Угоду про асоціацію з ЄС. З дати підписання такої угоди, кожна із сторін має запровадити: Україна продовжує дію безвізового режиму перетинання кордону для громадян ЄС, поступово знижує податки на товари виробництва ЄС (повна відміна до 2024 р.); зі своєї сторони ЄС одразу відмінює всі податки на українські товари. З 2015 р заплановано наступний цикл перемовин з метою подання Україною (у 2016 р.) заявки на членство у ЄС і, після завершення переговорного процесу (але не раніше 2020 року), Україна може отримати статус члена ЄС.

Відповідно до декларації готовності країн бути членами ЄС, основними вимогами [1] є:

- дотримання демократичних принципів, принципів свободи та поваги прав людини згідно законів ЄС;
- економіка держави повинна бути ринковою та конкурентоздатною;
- у державі повинні визнати загальні правила та стандарти ЄС.

Постановка завдання. Хімічне виробництво України є потужним комплексом добувних, переробних, виробничих, наукових, освітніх підприємств, організацій, установ. Як будь-яка діяльність в умовах ринкової економіки, хімічне виробництво стимулюється попитом на його продукцію.